

Anders Sigrell är lektor i retorik vid Umeå Universitet.
E-post: anders.sigrell@nord.umu.se

Anders Sigrell:

Klassikerintro

SCOPENHAUER (1788-1860) VAR TVEKLÖST EN PESSIMIST, ibland framställs han rent av som misantrop. Talande är ett avsnitt i hans huvudverk *Världen som vilja och föreställning*, där han i polemik med Leibniz tycker sig kunna bevisa inte bara ”att denna värld är den bästa av alla möjliga” är felaktigt, utan också att denna värld faktiskt är den sämsta av alla möjliga. Här sätter Schopenhauer fingret på en retorisk centralpunkt: språkvalens betydelse för vår verklighetsuppfattning.

Klassikern i detta nummer av *Rhetorica Scandinavica* är hämtad från inledning- en till Fredrik Lindes svenska översättning av *Schopenhauers Eristisk – eller 38 sätt att få rätt* (Retorikförlaget 2007). Översättningen bygger på Hübschers kritiska utgåva av Schopenhauers efterlämnade handskrifter. Handskrifterna till *Eristisk dialektik* är tillkomna runt 1830, och var tänkta att framföras i föreläsningsform, men av någon anledning hölls de aldrig.

Lejonparten av boken utgörs av 38 tekniker för att få rätt oberoende av hur saken förhåller sig. Det är tekniker som används dagligdags i vår vardagsargumentation. Skälet Schopenhauer anför för att studera dessa är att det gäller att vara uppmärksam på hur vi själva och den vi argumenterar med väljer språk, så att vi inte blir lurade eller bortgjorda på något sätt. Den här defensiva användningen av eristiken har blivit mycket uppmärksammas inom den vetenskapliga argumentationsanalysen. Bland de skolbildningar som sysslar med fallasier (argument som ser ut att vara giltiga argument, men av någon anledning inte är det i en bestämd kontext), är kanske den europeiska pragmadialektiken och den amerikanska informella logiken de mest berömda. Det är mycket fascinerande att se t.ex. hur insiktsfullt Schopenhauer påtalar att fallasier med *homonymer* och *synonymer* egentligen är en form cirkelresonemang (*petitio principii*), eftersom som man då redan förutsatt tesens riktighet. Sådant hittar man svårligen någon annanstans.

Hur vi uppfattar världen påverkas som sagt i hög grad av hur vi med språk väljer att avgränsa och benämna vissa entiteter. Det blir skillnad om vi, med Schopenhauers exempel, talar om ”andens män” eller ”svartrockarna”, eller ”genom inflytande och kontakter – genom mutor och nepotism”. Då det näppeligen finns några logiskt tvingande orsakssamband mellan de ord vi väljer och vad de refererar till i verkligheten, tvingas vi välja språk. Hur man ska välja språk så konstruktivt som möjligt kan kanske sägas vara den vetenskapliga retorikens grundfråga.

Eristisk dialektik är konsten att få rätt oberoende av hur saken förhåller sig. Vid första anblicken rimmar sådana studier illa med retorikens tal om det oupplösliga sambandet retorik-etik. Men, som Schopenhauer klarsynt argumenterar i inledningen, det som diskuteras ingår i det som med Aristoteles ord tillhör ”det som kan vara på annat sätt” (*Retoriken* 1357a). Det finns alltså ingen absolut sanning i frågan (vilket parti vi ska rösta på, eller vem vi ska gifta oss med), eller så kan vi inte få reda på den absoluta sanningen utan måste fatta någon form av beslut utifrån det underlag som till hands (som t.ex. i en domstolsförhandling). Och då räcker inte logiken, vi måste diskutera och debattera, med oss själva och andra. Genom att låta olika åsiktsyttringar mötas och brytas i ett offentligt meningsutbyte ökar chansen för att vi ska komma fram till ett ställningstagande som vi kan vara nöjda med. För att underlätta ett sådant ställningstagande är det viktigt att vi kan konsten och dess fallgropar, och det är det eristiken handlar om.

Sägas ska att Schopenhauer i de efterlämnade handskrifter som ligger till grund för *Eristisk dialektik* stundom till synes avviker från ett etiskt försvarbart användande av de eristiska teknikerna. Han kan skriva: ”Det handlar inte ju inte om sanningen, utan om seger”, och är ibland synbart stolt över egna framgångsrika argumentativa turneringar: ”Så var det angreppet parerat”, som knorr på ett självupplevt exempel. Det senaste citatet är också ett exempel på en frisk och lättillgänglig prosa som inte är alltför vanlig bland 1800-talsfilosofer.

Schopenhauers pessimistiska eller misantropiska sida kommer i *Eristisk dialektik* till uttryck i en klarsynt psykologisk insikt om hur vi människor fungerar när vi argumenterar. Det är inte förvånande att han ofta påtalas som en av de tänkare som inspirerade Freud. Den ironiska och stundom humoristiska ton som en samtida läsare lätt kan tycka sig se i Schopenhauers texter, verkar av gängse biografier att döma vara oavsiktlig.

Schopenhauer tar alltså sin utgångspunkt i nyretorikens främste ikon, Aristoteles, mot vilken han inte bara förhåller sig positivt utan också friskt kritisk. Schopenhauer vill bl.a. skilja dialektiken starkare från logiken än vad Aristoteles gjorde (en objektiv sanning hör så vitt den är formell till logikens domäner), och närma den till eristiken eller sofistiken – av det enkla skälet att vi på förhand inte kan veta vilket som är lämpligaste förhållningssättet – därför bör vi sträva efter att ge alla åsiktsyttringar ett så starkt försvar som möjligt innan vi bestämmer oss. ”Först utgången avgör sanningen”, uttrycker han det pregnant, en formulering helt i linje med retorikens doxologi. ”[Eristisk dialektik] är en mycket nyttig disciplin som med orätt kommit att försummas i nyare tider”; det finns knappast någon retoriker idag som inte skulle hålla med.

Schopenhauers "Eristisk dialektik" är ett utdrag ur boken Schopenhauers Eristik - eller 38 sätt att få rätt, översatt av Fredrik Linde och med introduktion av Anders Sigrell, (Åstorp: Retorikförlaget 2007). Eristiken finns även i översättningar till danska och norska.

KLASSIKER: Arthur Schopenhauer:

Eristisk dialektik

ERISTISK DIALEKTIK¹ ÄR KONSTEN ATT DEBATTERA på ett sätt så att man alltid får rätt, alltså *per fas et nefas* [med såväl rätta som orätta medel].² Det är nämligen möjligt att objektivt ha rätt beträffande själva saken men ändå få orätt i betraktarnas ögon, ja ibland även i sina egna. Om motståndaren vederlägger mitt bevis och det gäller som vederläggning av själva påståendet, kan det ju fortfarande finnas andra bevis för detta; i det fallet är förhållandet naturligtvis det omvända för motståndarens del: han får rätt, fastän han objektivt sett har orätt. En sats' objektiva sanning är alltså inte detsamma som dess giltighet i bemärkelsen samtycke från debattörernas eller lyssnarnas sida. (På det senare är dialektiken inriktad.)

- 1 *De antika tänkarna brukar oftast logik och dialektik som synonymer; den nya tidens tänkare likaså.*
- 2 *Eristik är bara ett mindre specifikt ord för samma sak. – Aristoteles (enligt Diogenes Laertius, V, 28) förde samman dels retorik och dialektik vilka han menade har övertalning, to piqanon, som ändamål, dels analytik och filosofi, med sanningen som ändamål. – Διαλεκτική δέ ἐστὶ τέχνη λόγων, δι' ἧς ἀνασκευάζομεν τὴν ἢ κατασκευάζομεν, ἐξ ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως τῶν προσδιλεγόμενων [Dialektik är talets konst genom vilken vi vederlägger eller genom bevisning hävdar något medelst frågor och samtalspartnerns svar], Diogenes Laertius, III, 48 i vita Platonis. – Det är sant att Aristoteles skiljer på 1. logiken eller analytiken såsom teorin eller anvisningen för sanna, apodiktiska slutledning; och 2. dialektiken eller anvisningen för slutledning som gäller som sanna, eller sannolika – ἔνδοξα, endoxa), probabilia (Topiken, I, 1 och 12). Därvidlag är det inte fastställt att de är falska, men inte heller att de är sanna (i och för sig), då det inte är detta det kommer an på. Men vad är detta annat än konsten att alltid ha rätt oavsett om man i grund och botten har det eller ej? Alltså konsten att nå ett sken av sanning utan att bekymra sig om själva saken. Därför är det så som sades i början. Egentligen indelas slutledningarna alltså av Aristoteles i logiska och dialektiska: vidare 3. i eristiska (eristik), där slutledningsformen är riktig men själva satserna, materian, inte är sanna, utan bara förefaller sanna; och slutligen 4. i sofistiska (sofistik), där slutledningsformen är falsk men tycks vara riktig. Samtliga de tre sista typerna tillhör egentligen den eristiska dialektiken, då de alla inte strävar efter den objektiva sanningen utan, obekymrade därom, efter skenet av objektiv sanning, alltså efter att alltid ha rätt. Boken om de sofistiska slutledningarna är också utgiven separat vid ett senare tillfälle: den var dialektikens sista bok.*

Vad beror det på? – På människoslåktets naturliga låghet. Om vi inte präglades av låghet, om vi i grund och botten var årliga, så skulle vi i varje debatt bara försöka främja sanningen helt obekymrade av om den låg i linje med den åsikt som vi eller andre förfäktat: vilketdera vore likgiltigt eller åtminstone helt och hållet en bisak. Men nu är det den åsikt vi uttalat som är huvudsaken. Vår medfödda fåfånga, som är särskilt låtsårad när det gäller förståndets krafter, vill inte veta av att påståendet vi först förfäktat visar sig vara falskt och motståndarens riktigt. Detta kunde undvikas om alla bemödade sig om att endast fälla riktiga omdömen – men det skulle kräva att de tänkte först och talade sedan. Hos de allra flesta människor är den medfödda fåfångan dock lierad med pratsamhet och medfödd ohederlighet. De talar innan de har tänkt; och även om de så småningom märker att de gjort ett falskt påstående och har orätt, så måste det ändå verka som om det förhöll sig tvärtom. Nu tar fåfångans intresse fullständigt över intresset för sanningen, som väl oftast var det enda motivet till att den som man trodde sanna satsen ställdes upp: sant skall framstå som falskt och falskt som sant.

Även för denna ohederlighet finns dock en ursåkt, alltså för vårt fasthållande vid en sats som förefaller vara falsk: Ofta är vi ju själva inledningsvis fast övertygade om vårt påståendes sanning; men nu verkar den omintetgöras av motståndarens argument; ger vi direkt upp saken finner vi ofta i efterhand att vi faktiskt hade rätt: vårt bevis var falskt; men det skulle kunna finnas ett riktigt som bekräftade vårt påstående; det räddande argumentet dök dock inte upp i tid. Av det skälet uppstår nu maximen hos oss att vi skall fortsätta kämpa för ett argument även om motargumentet verkar riktigt och träffande, då vi är övertygade om att också dess riktighet bara är skenbar och att vi under debattens gång kommer att komma på ytterligare argument som omkullkastar det eller på annat sätt bekräftar vår sanning. Detta förhållande gör att vi nästan med nödvändighet är oredliga när vi diskuterar – eller i alla fall att vi lätt förförs till oredlighet. På så sätt fungerar vårt förstånds svaghet och vår viljas perversitet som ömsesidigt förstärkande varandra. Och så kommer det sig att den som diskuterar i regel inte kämpar för sanningen utan för sin övertygelse, liksom *pro ara et foveis* [för hus och hem], och därvid förfar *per fas et nefas*, ja att han som visats inte kan annat.

I regel vill var och en således göra sitt påstående gällande, även om det för ögonblicket tycks honom falskt eller tvivelaktigt.³ Det lär vi oss av den dagliga erfarenheten av diskussioner; och vår slughet och låghet ger oss i olika grad medel för att uppnå ändamålet: förutom sin naturliga logik har var och en följaktligen sin natur-

3 *Machiavelli rekommenderar fursten att i varje ögonblick utnyttja sin grannes svaghet och angripa honom: eftersom denne annars kan utnyttja sig av ett ögonblick då man själv är svag. Var trohet och hederlighet förhållande skulle situationen vara en annan: men då man inte kan förvänta sig detta bör man inte låta sitt handlande ledas av dem då de belönas så dåligt: – På samma sätt är det när man debatterar: ger jag motståndaren rätt så fort han tycks ha det, lär han knappast göra detsamma när fallet är det omvända; i stället kommer han att förfara per nefas: alltså måste jag också göra det. Det är lätt att säga att man bara bör sträva efter sanningen utan att fåfångt beakta sin sats; men man kan inte förutsätta att den andre kommer att göra detta: alltså bör man inte heller göra det. Dessutom, om jag så snart det tycks mig att han har rätt ger upp min sats, som jag ju ändå dessförinnan tänkt igenom: så kan jag lätt förledas av ett ögonblickligt intryck och ge upp sanningen för att i stället anta lögnen.*

liga dialektik. Men dialektiken ger oss inte på långt när samma säkra ledning som logiken. Ingen kan utan vidare tänka eller dra slutledningar som strider mot logiska lagar: falska omdömen är vanliga, falska slutledningar mycket sällsynta. Att helt sakna naturlig logik faller sig inte lätt för en människa; men tvärtom är det med den naturliga dialektiken: den är en ojämnt fördelad naturgåva (däri liknar den omdömeskraften, som också är mycket ojämnt fördelad, men förnuftet egentligen jämligt). Ty att egentligen ha rätt men ändå bringas i förlägenhet eller låta sig refuterats genom en blott skenbar argumentation, eller tvärtom, det förekommer ofta; och den som går segrande ur en ordstrid har oftast att tacka inte så mycket sin riktiga omdömeskraft för framförandet av ett påstående som den slughet och skicklighet varmed han försvarat det. Här som alltid är medfödd förmåga det bästa⁴; emellertid kan man i hög grad få hjälp att bemästra denna konst genom att öva och reflektera kring vilka vändningar som kan användas för att kasta omkull motståndaren, eller som denne oftast använder sig av för att få mig på fall. Även om logiken knappast kan ha någon egentlig praktisk nytta: så kan förvisso dialektiken ha det. För mig tycks det för övrigt som om Aristoteles väsentligen konstruerat sin egentliga logik (analytik) som underlag och förberedelse till dialektik, och att det för honom var den som var huvudsaken. Logiken sysslar med satsernas blotta form, dialektiken med deras halt eller materia, innehållet: just därför måste betraktelsen av formen som det allmänna föregå betraktelsen av innehållet som det särskilda.

Aristoteles' bestämning av dialektikens ändamål är inte lika tydlig som min: att debattera anger han som dess huvudsakliga ändamål, men även att finna sanningen (*Topiken*, I, 2). Längre fram återkommer han till detta: filosofiskt behandlas påståenden med avseende på sanningen, dialektiskt med avseende på skenet eller andras bifall eller åsikt, δόξα, doxa (*Topiken*, I, 12). Han är förvisso medveten om att man måste göra skillnad på och hålla isär en sats' objektiva sanning från det som gör satsen giltig och varigenom man når gillande; men han håller inte isär dessa tillräckligt klart för att hänföra enbart detta senare till dialektiken.⁵ Bland hans regler

- 4 Doctrina sed vim promotet insitam (*Uppfostran främjar den medfödda förmågan; Horatius, Carmina*, IV, 4, 33).
- 5 Å andra sidan bemödar han sig i boken de elenchis sophisticis åter alltför starkt om att hålla isär dialektiken från sofistiken och eristiken: skillnaden sägs där bestå i att dialektiska slutledningar är sanna såväl till formen som till innehållet, medan eristiska eller sofistiska är falska (dessa skiljer sig åt endast genom ändamålet: hos den förra att ha rätt i sig, hos den senare det anseende som kan uppnås därigenom och de pengar som kan tjänas på det). Huruvida satsen är sanna med avseende på innehållet är alltid alldeles för ovisst för att kunna fungera som grund för åtskillnad; allra minst kan den som debatterar själv ha fullständig visshet om det: även resultatet av debatten ger blott ett ovisst besked. I den aristoteliska dialektiken måste vi alltså också inbegripa sofistisk, eristik samt peirastisk och definiera dem som konsten att alltid få rätt i debatter; visserligen är det viktigaste hjälpmedlet fortfarande att ha rätt i själva saken; men när man betänker människans sinnesförfattning är detta taget för sig inte tillräckligt, men å andra sidan med tanke på hennes svaga förstånd är det inte heller helt nödvändigt: ytterligare tekniker tillkommer alltså vilka kan användas också då man objektivt sett har orätt just därför att de är oavhängiga av att man objektivt har rätt: och om detta är fallet vet man nästan aldrig helt säkert.

Min åsikt är således att dialektiken bör separeras ännu starkare från logiken än vad Aristoteles gjorde; att den objektiva sanningen försävt den är formell bör överlätas till logiken, medan dialektiken bör inskränkas till det att få rätt; men däremot bör inte sofistiken och eri-

för det senare ändamålet finns därför ofta ett och annat som avser det förra. Därför tycks det mig att han inte fullständigt lyckats lösa sin uppgift.⁶ I *Topicis* tar han sig an dialektiken på ett ytterst metodiskt och systematiskt sätt i sin egen vetenskapliga anda, vilket är beundransvärt, även om det uppenbarligen praktiska ändamålet egentligen inte blivit uppnått. Efter att i *Analyticis* ha betraktat begreppen, omdömena och slutledningarna med avseende på den rena formen, går han här över till innehållet. Därvidlag har han egentligen bara att göra med begreppen: ty i dem finns halten. Satsen och slutledningarna är tagna för sig endast en form: begreppen är deras halt.⁷ – Hans förfarande är följande: I varje debatt finns en tes eller ett pro-

stiken separeras från den, som Aristoteles gör, eftersom denna skillnad beror på den objektiva materiella sanningen som vi inte kan veta helt säkert på förhand, utan måste säga med Pontius Pilatus: Vad är sanningen? – ty veritas est in puteo: ἐν βυθῷ ἢ ἀλλήθειας [Sanningen finns i djupet]; sentens av Demokritos, Diogenes Laertius, IX, 72. Det är lätt att säga att man vid ordstridigheter inte skall åsyfta någonting annat än att främja sanningens avslöjande; det är bara det att man inte vet var sanningen finns: man vilseleds av motståndarens och ens egna argument. – För övrigt re intellecta, in verbis simus faciles [Är saken själv rätt förstådd, är det lätt att klä den i ord]: då man på det stora hela brukar ta namnet dialektik som liktydigt med logik skall vi benämna vår disciplin Dialectica eristica, eristisk dialektik.

- 6 (Föremålet för en disciplin måste alltid mycket klart hållas isär från alla andra discipliners föremål.)
- 7 Emellertid låter sig begreppen inordnas under vissa klasser, som genus och species, orsak och verkan, egenskap och motsats, ha och sakna, och dylikt; för klasserna gäller vissa allmänna regler: dessa är loci (topoi), τόποι. – T.ex. ett locus av orsak och verkan är: ”orsakens orsak är verkans orsak” (Christian Wolff, *Ontologia*, §928), tillämpat: ”orsaken till min lycka är min rikedom: alltså är den som gav mig rikedomen också upphovsmannen till min lycka.” Loci av motsatser: 1. Motsatserna utesluter varandra, t.ex. rak och krokig. 2. Motsatserna är i samma subjekt: t.ex. har kärleken sitt säte i viljan (ἐπιθυμητικόν), så har hatet också det. – Men finns hatet i känslans säte (θυμοειδές), så är kärleken också där. – Kan själen inte vara vit, kan den inte heller vara svart. – 3. Saknas den lägre graden, saknas också den högre: är en människa inte rättvis, är hon inte heller välvillig. – Härav kan utläsas att loci är vissa allmänna sanningar, som träffar hela begreppsklasser till vilka man alltså i förekommande enskilda fall kan gå tillbaka för att hämta sina argument och även för att åberopa sig på dem såsom allmänt uppenbara. Emellertid är de flesta högst bedrägliga och underkastade åtskilliga undantag: t.ex. är ett locus: motsatta ting har motsatta förhållanden, t.ex. dygden är skön, lasten ful. – Vänskapen är välvillig, fiendskapen illasinnad. – Men nu: Slöseriet är en last, alltså är girigheten en dygd; narrarna säger sanningen, alltså ljuger de visa: det går inte. Döden är att gå under, alltså är livet att uppkomma: falskt.

Exempel på bedrägligheten av sådana topoi: Scotus Erigena vill i boken *de praedestinatione*, kapitel 3, vederlägga de kättare som i Gud antog två praedestinationes (en för de till frälsning utvalda, en för de till fördömmelse förtappade), och använder för det ändamålet följande topos (Gud vet var han fått det ifrån): *Omnium, quae sunt inter se contraria, necesse est eorum causas inter se esse contrarias; unam enim eandemque causam diversa, inter se contraria efficiere ratioa prohibet.* [Av allting som är varandra motsatt måste också orsakerna vara motsatta varandra; ty förnuftet förbjuder att en och samma orsak ger upphov till skilda och motsatta följder] Så! – men experientia docet [erfarenheten lär] att samma värme gör tonen hård och vaxet mjukt, och hundra liknande ting. Icke desto mindre klingar detta topos plausibelt. I fortsättningen byggs hans demonstration upp på toposet, som inte angår oss vidare här. – En hel samling loci med vederläggningar har Baco de Verulamio sammanställt under titeln *Colores boni et mali*. – De brukas här som exempel. Han kallar dem *sofismata*. Som ett locus kan även det argument betraktas varigenom Sokrates i *Symposium* bevisar motsatsen för Agaton, som hade tillskrivit kärleken alla förträffliga egenskaper, som skönhet, godhet osv: ”Det som en söker, det har han inte; nu söker kärleken det sköna och goda: alltså har den dem inte.” Det

blem (dessa skiljer sig åt bara i formellt hänseende), samt satser vilka skall tjäna som problemets lösning. Här handlar det alltid om begrepps förhållande till varandra. Till en början förekommer fyra sådana förhållanden. I ett begrepp söker man nämligen endera 1. dess definition, eller 2. dess genus, eller 3. dess särskilda, essentiella kännetecken, proprium, ἴδιον, eller 4. dess accidens, dvs. en egenskap oavsett om den är särskiljande och uteslutande eller inte, kort sagt ett predikat. Varje debatts frågeställning kan föras tillbaka på ett av dessa förhållanden. Det här är basen för hela dialektiken. I de åtta böckerna i nämnda verk redogör han nu för alla de förhållanden som begreppen ömsesidigt kan ha till varandra i dessa fyra avseenden, och anger reglerna för varje möjligt förhållande: nämligen hur ett begrepp måste förhålla sig till ett annat för att vara dess proprium, dess accidens, dess genus respektive dess definitum eller definition; vilka fel som är lätta att göra vid uppställningen och vad man därför bör iaktta varje gång man själv ställer upp ett sådant förhållande (κατασκευάζειν), och vad man kan göra för att göra det intigt (ανασκευάζειν) då den andre ställt upp det. Uppställningen av varje sådan regel för eller varje sådant allmänt förhållande mellan dessa klassbegrepp kallar han topos, τόπος, locus, och han anger 382 sådana topoi, τόποι: därav *Topica*. Till detta fogar han ytterligare några generella regler för debatterande i största allmänhet, vilka dock inte är på långt när uttömmande.

Topos, τόπος, är alltså inte något rent materiellt; det hänför sig inte till ett bestämt föremål eller begrepp utan beträffar alltid ett förhållande mellan hela begreppsklasser, ett förhållande som kan vara gemensamt för otaliga begrepp så snart de betraktas i förhållande till varandra i ett av de nämnda fyra avseendena, vilket sker vid varje debatt. Och dessa fyra avseenden har i sin tur underordnade klasser. Beträktelsen är således alltjämt på sätt och viss formell, men då den handlar om begreppens innehåll är den inte lika rent formell som i logiken. Den formella betraktelsen säger hur innehållet i begreppet A måste förhålla sig till innehållet i begreppet B för att detta skall kunna uppställas som dess genus eller dess proprium (kännetecken) eller dess accidens eller dess definition eller enligt deras underordnade rubriker, av motsats [ἀντικείμενον], orsak och verkan, egenskap och avsaknad av denna, osv; och om ett sådant förhållande bör varje debatt handla. De flesta reglerna, vilka han just lägger fram som topoi över dessa förhållanden, är liksom logikens regler av sådant slag att de ligger i naturen hos de begreppsforhållanden som man av sig själv är medveten om och verkar för att motståndaren skall följa, och som det är lättare att lyda i det speciella fallet eller märka att de negligeras än att erinra sig deras abstrakta topos: och därför är den praktiska nyttan av denna dia-

är något skenbart över att det skulle finnas vissa allmängiltiga sanningar som kunde tillämpas på allting och varigenom man alltså kunde avgöra alla förekommande fall hur olikartade de än är som enskildheter, eller gå in närmare på deras utmärkande egenskaper. (Lagen om kompensation är ett mycket bra locus.) Så kan det inte vara, just med tanke på att begreppen uppkommit genom abstraktion från skillnaderna och därför begriper högst olikartade saker, vilka dock dyker upp igen när högst olika enskilda ting sammanställs med hjälp av begreppen men avgörs enbart enligt de högre begreppen. För den debatterande människan är det rentav naturligt att när hon blir trängd rädsla sig bakom något sorts allmänt topos. Även lex parsimoniae naturae [Lagen om naturens sparsamhet] och natura nihil facit frustra [Naturen gör ingenting förgäves] är loci. – Ja, alla talesätt är loci med praktisk tendens.

lektik ringa. Aristoteles säger nästan bara självklarheter, som det sunda förnuftet följer av sig självt. Exempel: ”Om det hävdas att ett ting har ett genus, så måste det också ha ett species av något slag; är detta inte fallet så är påståendet falskt: hävdas t.ex. att själen präglas av rörelse; så måste den utmärkas av ett visst sätt att röra sig, att flyga, gå, växa, avta osv. – och är detta inte fallet, har tinget följaktligen ingen rörelse. – Det som inte har något species, har inte heller något genus: det är topos.” [Aristoteles, *Topiken*, II, 111a33-b11] Det är detta topos som vi ämnar framställa samt förkasta i den föreliggande avhandlingen. Det är det nionde topos. Och omvänt: om inget genus tillkommer det, så har det inte heller något species: t.ex. sägs en person ha talat illa om en annan: – Bevisar vi nu att han inte har talat överhuvudtaget, så gäller inte det andra heller: ty där inget genus är, kan inte heller species finnas.

Under rubriken essentiell egenskap, *proprium*, lyder locus 215 så: ”Att bestrida: om motståndaren anger som essentiellt något som bara kan varseblis med sinnena, så är det dåligt angivet: ty allt sinnligt blir ovisst så fort det kommer utanför sinnenas område; t.ex. han anger som essentiellt för solen att den är den ljusaste stjärnan som rör sig runt jorden; det bör förkastas: ty när solen gått ner vet vi inte om den rör sig runt jorden, eftersom den då är utanför sinnenas område. – Att försvara: det essentiella anges på riktigt sätt om något ställs upp som sådant som vi inte kan ha sinnlig kunskap om, eller om vi kan ha det, den föreligger med nödvändighet: t.ex. om det anges som essentiellt för ytan att den är det första som antar en färg; så är detta visserligen ett sinnligt kännetecken, men ett sådant som uppenbarligen alltid föreligger, alltså ett riktigt sådant.” [Aristoteles, *Topiken*, V, 131b 19-36] – Allt detta för att ge er ett begrepp om Aristoteles’ dialektik. Jag tycker inte att den når sitt ändamål: alltså har jag gjort ett nytt försök. Ciceros *Topica* är en efterhärming ur minnet av den aristoteliska topiken: väldigt ytligt och eländigt; han har inte ens ett tydligt begrepp om vad ett topos är och åsyftar och pladdrar sålunda *ex ingenio* [enligt fritt uppfinnande] om diverse saker huller om buller och utstofferar det hela med en mängd exempel från juridikens område. En av hans sämsta skrifter.

Om man, obekymrad om den objektiva sanningen som är en sak för logiken, betraktar dialektiken endast som konsten att alltid ha rätt (vilket förvisso blir lättare när man också har rätt i själva saken), så kan den framställas i ren form. Dialektiken som sådan har dock bara att lära ut hur man försvarar sig mot alla slags angrepp, i synnerhet de ohederliga, samt hur man själv kan angripa den andres påstående utan att säga emot sig själv och överhuvudtaget utan att bli vederlagd. Man måste göra en tydlig åtskillnad mellan utfinnandet av den objektiva sanningen och konsten att göra gällande sina satser såsom sanna: det förra är föremål för en helt annan avhandling [πράγματεία]; det är ett verk av omdömeskraft, eftertanke, erfarenhet, och däri finns ingen egen konst – men det senare är dialektikens ändamål. Tidigare har dialektiken definierats som skenets logik. Det är falskt; för i så fall kunde den användas enbart till att försvara falska satser; men även om man har rätt behöver man dialektik för att förfäkta det rätta och man måste känna till de ohederliga konstgreppen för att kunna bemöta dem; ja ofta måste man själv använda sig av sådana för att slå motståndaren med samma vapen. I dialektiken måste alltså den objektiva sanningen ställas åt sidan eller betraktas som accidentiell. Den

skall enbart betraktas med utgångspunkt från hur man försvarar sina påståenden och förkastar den andres; då det för det mesta är obekant var den objektiva sanningen ligger⁸ får man inte ta hänsyn till den här; ofta vet man ju själv inte om man har rätt eller inte, ofta tror man att man har rätt men tar miste, ofta tror båda att de har rätt: ty *veritas est in puteo* [sanningen finns i djupet, Demokritos]. I regel tror sig var och en ha sanningen på sin sida när dispyten uppstår; efter ett tag blir båda tveksamma; först utgången avgör sanningen, bekräftar den. Dialektiken bör alltså inte inlåta sig på detta, lika lite som fäktmästaren tar hänsyn till vem som egentligen har rätt i tvisten som ledde fram till duellen: att träffa och parera, därpå kommer det an, och så också i dialektiken: den är en andlig fäktkonst; bara när den fattas rent på detta sätt kan den ställas upp som en egen disciplin: för tar vi den rena objektiva sanningen som vårt ändamål är vi tillbaka i den blotta logiken; tar vi däremot genomdrivandet av falska satser till ändamål har vi den blotta sofistiken. Vid båda förutsätts att vi redan vet vad som är objektivt sant och falskt – men detta är sällan visst på förhand. Dialektikens sanna begrepp är alltså det presenterade: en andlig fäktkonst för att få rätt i debatter. Namnet eristik vore förvisso mera passande; men mest riktigt är ändå Eristisk dialektik: *Dialectica eristica*. Och det är en mycket nyttig disciplin som med orätt kommit att försummas i nyare tider.

Eftersom dialektiken på så sätt bara har att vara en på system och regel återförd sammanfattning och framställning av de naturgivna konster som flertalet människor använder sig av för att få rätt i dispyter trots att de inser att sanningen inte är på deras sida; så vore det också av det skälet högst ändamålsvidrigt om man i den vetenskapliga dialektiken tog hänsyn till den objektiva sanningen och hur den kan främjas men däremot inte till den ursprungliga och naturliga dialektik där målet endast är att ha rätt. I enlighet därmed har den vetenskapliga dialektiken såsom vi förstår den till huvuduppgift att ställa upp och analysera de ohederliga teknikerna i debatterandet: så att man genast kan känna igen och tillintetgöra dem i verkliga debatter. Det är skälet till att slutändamålet med framställningen av dialektiken bara kan vara hur man skall göra för att få rätt, och inte den objektiva sanningen.

Fastän jag har letat med sökarljus har jag inte upptäckt någonting i denna avsikt:⁹ det är alltså ett ännu obearbetat område. För att nå sitt ändamål måste man ösa ur erfarenheten, beakta hur den ena eller andra tekniken används av den ena eller andra sidan vid de dispyter som så ofta förekommer i umgänget; vidare när teknikerna förekommer under andra former återföra dem på deras underliggande struktur; och så uppställa vissa allmänna tekniker [stratagemata], vilka alltså är användbara både för egen användning och för att avslöja dem när de tillämpas av andra.

Det som följer¹⁰ bör betraktas som första försök. ▮

8 Det händer ofta att två personer tvistar livligt; och att sedan var och en går hem med den andres åsikt: de har bytt.

9 Enligt Diogenes Laertius fanns det bland Teofrastos många retoriska skrifter, varav samtliga har gått förlorade, en med titeln Ἀγωνιστικὸν τῆς περὶ τοῦ ἐριστικοῦ λόγου θεωρίας (Liten stridsskrift i läran om ordstrider). Det skulle vara vår sak.

10 [Härefter går Schopenhauer genom 38 tekniker, red.]